

Kuvayı İnzibatiye / Hilâfet Ordusu *

Ayten Başabaş Dirier**

Orcid: 0000-0003-0673-4366

ÖZET

Kuvayı İnzibatiye/Hilâfet Ordusu; İstanbul Hükûmeti'nin; İngilizlerin telkiniyle, Anadolu'daki Kuvayı Milliye hareketini bastırmak için kurduğu orduya verilen isimdir. 4. Damat Ferit hükûmeti tarafından 18 Nisan 1920 tarihinde kurulan bu ordu, üç piyade alayı ve bir topçu taburundan oluşuyordu. Nıgehbançılar-Kızılhançerlilerin katıldığı, 4.000 kişilik tümenin komutanlığına Süleyman Şefik Paşa atanmıştır. İngilizlerin silah-mühimmat vereceği Ordunun Alay Komutanlarına 150, Teğmenlere 60, erlere 30 lira maaş bağlanmıştır. Birlikler, Nisan-Mayıs başlarında İzmit bölgesine konuşlandı. S.Şefik Paşa isyancılara komuta eden Ahmet Anzavur ile anlaşamayınca, harekete geçmedi. İngilizler tarafından görevden aldırılıp, yerine Tuğgeneral Suphi Paşa atandı. Anzavur, 10 Mayıs'ta Adapazarı, ardından Kandıra'ya girdi. 15-17 Mayıs'ta, Eskişehir yolunu açmak için Geyve Boğazı'na yaptığı saldırılar; bölgedeki Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa'nın, Ç.Ethem'in Kuvayı Seyyare kuvvetleri ile gönderdiği 20.Kolordu karşısında yenilgiye uğrayarak, Adapazarı ve Sapanca'yı kaybetti. Suphi Paşa, Ali Fuat Paşa ile anlaştı. Yarbay Senai komutasında, 14 Haziran'da saldırıya geçen Kuvayı İnzibatiye yenilgiye uğrayınca, piyadeler Millî Kuvvetlere katıldılar. Millî Kuvvetlerin İzmit'e saldırısını Ermeniler-İngilizler püskürtse de; 25.VI.1920'de dağılan Kuvayı İnzibatiye'deki birliklerin kuruluştan kaldırıldıkları, subay-erlerin terhis edilmeleri bildirildi. Özel Karargâh'taki K.Albay A.Refik'in görevi sona erince, İngilizlerin oyunu bozulmuştur

ANAHTAR: K.İnzibatiye, S.Şefik Paşa, İzmit, A.Anzavur, Suphi Paşa

* Makale, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde, Prof.Dr.Ergün Aybars'ın danışmanlığında hazırlayıp, 1992 yılında sunduğum “İstanbul-Anadolu Mücadelesi ve Kuvayı İnzibatiye” başlıklı Yüksek Lisans Tezimin bir bölümünün özetidir. Prof.Dr.Zeki Arıkan ve Prof.Dr.Salih Özbaran hocalarıma teşekkürlerimle...

** Emekli TC. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Uzmanı, Araştırmacı Yazar-Şair-Güftekâr

I-GİRİŞ

Dünyada hiçbir devrim yoktur ki, iktidarını oluştururken, eski iktidarla çatışma yaşamasın. Devrimcilerin karşısına salt devirmek istedikleri iktidar değil, düzene karşı olan başka güçler de çıkar. Fransız ve Rus İhtilâllerinde de geçerli olan bu kuraldan, Osmanlının bağrından çıkan Türkiye Cumhuriyeti de kurtulamamış ve imparatorluğun silahı ile karşı karşıya gelmiştir. Ama Anadolu İhtilâli'ndeki gelişmeler, diğerlerine göre değişik ve çözümü güç bir soruna dönüşmüştür. Başlangıçta emperyalist işgallere karşı başlayan Anadolu İhtilâli, kısa bir süre sonra emperyalizmin desteğindeki "Karşı İhtilâl" hareketiyle karşılaşmış ve bu hareketin oluşması da, bastırılması da pek kolay olmamıştır.

Yüzyıllarca din-vatan-millet sembolleri ile dalgalanan bayrağı, alışılmadık bir el kapmış, vatan ve bağımsızlık için yükseltmişti. Ulus şaşkındı, bir yandan altı yüzyıllık gelenek, bir yandan kurtuluş umudu... Hükümet Karşı İhtilâl hareketlerinden bir sonuç alamayınca, İngiltere yardımıyla kurulan Kuvayı İnzibatiye Ordusunu Anadolu'ya gönderip, Türk'ü Türk'e kırdırma yolunu seçmiştir. Ulusalıcılar güçlerini vatan sathına yaygınlaştırıp, siyasal örgütlenmeye çalışırken, iç-dış düşmanla uğraştıklarından, savaş uzun ve yıpratıcı olmuştur.

II- KUVAYI İNZİBATIYE'NİN KURULUŞU VE ETKİNLİKLERİ

II.1- KURULUŞ NEDENİ:

15.V.1919'da İzmir'in işgaliyle uyanan Kuvayı Milliye ruhunun, Amasya Genelgesi ve kongrelerle örgütlü bir direnişe dönüşmesi, 16.III.1920'de İstanbul'un resmen işgali üzerine BMM'nin açılmasıyla yeni bir siyasal yapının ortaya çıkması karşısında; 5 Nisan'da İstanbul Hükümetinin başına IV.kez geçen Damat Ferit,¹ hemen İngilizlerin telkiniyle karşı önlemleri almaya başlamıştır. İngilizleri bu yaptırımlara yönelten olaylar şöyle gelişmiştir:

İstanbul'un işgali üzerine, M. Kemal Paşa'nın Kolordu ve Valiliklere çektiği telgraflarda, alınacak önlemler arasında "Rehin olarak İngiliz Kontrol Subaylarının tutuklanması"² bildirilmesi³ üzerine; subaylar tutuklanırken,⁴ Geyve Boğazı

1- Türk İstiklal Harbi VI, Ayaklanmalar, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara-1974, s.119;
Utkan Kocatürk: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, Ankara-1988, s.147

2- Bu karar, son Osmanlı Mebusan Meclisi toplandığı sırada, İngilizlerin önemli kişileri tutuklayacaklarını tahmin eden M. Kemal Paşa tarafından, 22 Ocak 1920'de (Bkz: Nutuk III, s. 1104 vesika 226 a,b) Konya, Sivas, Erzurum Kolordu Komutanlarına bildirilmişti. (Söylev I, s.270; Gotthard Jaeschke: Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, s.148)

3- SÖYLEV I, 7. basım, Ankara-1978, s. 301-304, NUTUK I, 7. b. İstanbul-1967, s. 413-418

4-İlerde Malta sürgünlerinin serbest bırakılmasında yararları olacaktır. Mehmet Arif, Anadolu İnkılâbı, İstanbul-1969, s. 26; Ayrıntı için bkz: Jaeschke, age, s.188-194

Anadolu'ya gönderilebilecek kuvvetleri engellemek için kapatılıp, yöredeki köprüler ve demiryolları havaya uçurulmuştur.⁵ Afyonkarahisar ve Eskişehir'de bulunan ve demiryollarını denetleyen İngilizler, Ulusal Kuvvetler tarafından silâh gücü ile adım adım geriye atılarak İzmit'in batısına kadar sürülmüştür.⁶ Bu tutum, gerekirse İngilizlerle de savaşılacağını gösterdiğinden,⁷ düşmanla işbirlikçilerini ortak harekete yöneltmiştir. 26 ve 31 Mart tarihlerinde İstanbul Hükümetine iki nota veren Yüksek Komiserler, Ulusal Harekâtın resmen ret ve mahkûm edilmesini istemişlerdir.⁸ 29 Mart'ta Salih Paşa bu harekâtın, doğal hakların savunulması olduğu yanıtını verince; De Robeck bu karşılıktan M. Kemal Paşa'nın onaylandığı anlamını çıkarttı. 1 Nisan'da uzun bir nota ile işgal kuvvetlerince yapılan hukuka aykırı işlemler protesto edilince,⁹ ortam iyice gerginleşti. Salih Paşa Hükûmeti'nin istifası üzerine Padişah Tevfik Paşa'yı göreve getirmek istedi. Tevfik Paşa'nın olumsuz karşılık vermesi üzerine,¹⁰ yine Damat Ferit dönemi başlamıştır.¹¹

Mebusan Meclisi ikinci başkanı Hüseyin Kâzım Bey'in; eğer Damat Ferit İngilizlerden sağlam bir söz almışsa görevlendirilmesini, almamışsa ülkede kötü bir etki yapacağını söylemesi üzerine, padişah kızgınlıkla "*Ben istersem Rum Patriğini de Ermeni Patriğini de getiririm, Hahambaşığı da getiririm*" karşılığını vermiştir.¹² Damat Ferit, bir İngiliz Subayının katıldığı törenle sadrazam atandığına dair buyruğu okuttuktan sonra, göreve başlamış¹³ ve 11 Nisan 1920'de işgalcileri hoşnut kılacak şu zincirleme kararlar alınmıştır:

-Osmanlı Mebuslar Meclisi 4 ay içinde tekrar toplanmak üzere dağıtıldı.

-Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın ulusalcıları başkaldırmış, dinsizler olarak niteleyip, öldürülmelerini gerekli kılan 10 Nisan Fetvası,¹⁴ Takvim-i Vekayi ve diğer İstanbul

5- Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, İzmir-1984, s.198; Sabahattin Selek, Anadolu İhtilâli I,

5. Baskı, İstanbul-1981, s.32

6- Türk İstiklâl Harbi(TİH)- VI. s.119

7- Aybars, TCT s. 198

8- Jaeschke, age, s.153, Yahya Akyüz: Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 2. b. İst. 1964, s.387

9- Jaeschke, age, s.153

10- A. Fuat Türkgeldi, Görüp İştiklerim, s.260, 4. b. Ankara-1987

11- Jaeschke, age, s.153

12- Türkgeldi, s. 260-261

13- Jaeschke, age, s.153

14- D. Ferit, İngilizlerin fetva konusunda ısrarlı olduklarını, bu nedenle Dışişleri Bakanı olarak bunu benimseyip, hazırlanacağına dair söz verdiğini belirtir. Oysa Foreign Office dosyalarında bu görüşü destekleyebilecek hiçbir belge yoktur. Olsa bile, bu belge yöneticilerin kin ve ahmaklığının belgesidir. (Jaeschke: age. s.153)

gazetelerinde yayınlandı.

-D.Ferit'in hazırlattığı, -Yalancı ulusallık davası ile kişisel çıkarlarına vatan ve milleti feda edenlerin, hem Anadolu'yu korkunç bir saldırı tehdidi ile karşı karşıya bıraktığı, hem de devletin başını gövdesinden ayırdığını belirten- hükûmet bildirisini yayımlandı.

-Padişahın, ulusallık namı altında kargaşa yaratanların cezalandırılması için 5 Nisan'da D. Ferit'e verdiği buyruk yine yayımlandı.¹⁵

Üç metin bir arada basılarak, Yunan ve İngiliz uçakları ile Anadolu'ya dağıtılıp, halkın dinsel duygularından yararlanılmak istenmiştir. Din ideolojisinin etkin olduğu toplumda, bu üç silah çok etkili olmuş ve Anadolu'da ayaklanma kıvılcımları hızla yayılarak, ortalığı bir orman yangınına döndürmüştür.

Ankara Müftüsü Mehmet Rıfat(Börekçi)'in, -Gerçeklere aykırı hazırlanan fetvaların geçerli olamayacağı, Müslümanların Halifesinin kurtarılması ve vatanın düşmandan temizlenmesini kapsayan 16 Nisan tarihinde yayınlanan, yüzlerce müftü ve din bilgini tarafından onaylanan- karşı fetvası,¹⁶ yangını söndürmede etkili olamamıştır.

Fetvalar savaşı iki tarafın duygularını yansıtmaması açısından ilginçtir. Bir yandan hanedanın gücü tükenmiş sallantıda, gayya kuyusundaki hükümdarın sempatizanları,¹⁷ öte yandan yüksek ruhlu ulusalcılar. Bir sonuç alamayan İstanbul'dakiler, sonunda ulusalcıların ipini çekmeye karar verdiler.

11 Mayıs 1920'de Nemrut Mustafa Paşa¹⁸ başkanlığındaki Birinci Sıkıyönetim Mahkemesinin verdiği, M.Kemal Paşa, Kara Vasıf, Ali Fuat Paşa, Alfred Rüstem, D. Adnan, Halide Edip hakkında idam kararını,¹⁹ -yakalandıklarında tekrar yargılanmak üzere- 24 Mayıs'ta padişah tarafından da onaylanmıştır.²⁰

Liderleri yok etmek kolaydı, ama Anadolu'nun bağrında kök salan Ulusal Kuvvetleri ve çoğu subay kökenli yöneticilerini ortadan kaldırmak çok güç, hatta

olanaksızdır. Tümünün duygularını M. Kemal Paşa, 4 Nisan'da Ankara'ya gelen Yunus Nadi'ye şöyle dile getirmiştir:

15-Takvim-i Vekayi, 11 Nisan 1920, s. 3824

Tevfik Bıyıklıoğlu: Trakya'da Milli Mücadele II, 2. Baskı, Ankara- 1987, s. 82-86

16- Kocatürk, age, s. 150; Jaeschke: age, s.153; Fetva 22 Nisan 1920 tarihinden itibaren çeşitli Anadolu gazetelerinde yayınlandı.

17- Jaeschke, age. s. 153

18- Kürt, Nemrut ünvanlı Mustafa Paşa için bkz: Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, İstanbul-1964, s.364-375

19- Takvim-i Vekayi, 24 Mayıs 1336, s.3864; Ertürk, age, s. 353-356

20- Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S: I, Belge 6, Menteş Matbaası, İstanbul-Ekim/1967

*“Ulusun bağımsızlığını vatanın son kaya parçası üzerinde savunacağız, kurtaracağız veya -eğer mukadderse- öleceğiz.²¹ Fakat eminiz ki ölmeyeceğiz ve kurtaracağız”.*²² Bu inançla savaşanları değişik yörelerde harekete geçirilen isyancılarla²³ durduramayacaklarını anlayan İstanbul'dakiler, onlardan daha düzenli ve büyük bir kuvvet oluşturarak yok edebileceklerini düşünmüşlerdir.²⁴

II.2- HAZIRLIKLAR:

Bir yandan Ankara'da toplanacak meclis için seçimler yapılması, öte yandan İstanbul'dan kaçan milletvekilleri, kumandanlar ve subayların Anadolu'da toplanması,²⁵ Damat Ferit, Süleyman Şefik, Nemrut Mustafa ve Kiraz Hamdi Paşaları çok tedirgin ettiğinden, yeni ordu tasarısını hızla gerçekleştirmeye kalkışmışlardır.

8.IV.1920'de İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J.de Robeck'i ziyaret eden D. Ferit,²⁶ Anadolu'da sözde ulusalcı denilen hareketin bastırılabilmesi için onlara kuvvetle karşı konulması gerektiğini ve bunun için de müttefiklerin kendisine ne ölçüde yardım edebileceklerini sormuştur. Bunun üzerine Amiral Robeck, Anadolu'daki ulusal kuvvetlere karşı İngilizlerin bir eylemde bulunamayacaklarını, ama onlara karşı kurulacak bir örgüte yardım edebileceklerini belirtmiştir.²⁷ Bu öneri İngilizlerin işini çok kolaylaştıracaktır. Nasıl Rusya'da Denikin ordularını örgütleyip Rusya'yı içten parçalamaya çalıştılsa; Türkiye'yi de ulusal kuvvetleri vurarak parçalamayı,²⁸ Türk'ü Türk'e düşürme yoluyla çıkacak iç savaştan yararlanmayı tasarladıklarından²⁹ hemen hazırlığa giriştiler. Oysa 1919 yılının Ağustos ayında, devletin içinde bulunduğu güç durumun yanı sıra, normal bütçe kaynaklarından yoksun oluşu nedeniyle güvenliğin sağlanamadığını bir nota ile İngiliz Yüksek Komiserliğine bildiren D. Ferit; bir süre

sonra İngiliz subaylarının komutası altında

21- Sanki 1955 yıl önce (MÖ.35) Çinlilerle kahramanca savaşırken 40 askeriyle yiğitçe ölen Hun Kağanı Çi-çi Yabgu dirilmiş, savaş alanında söylediklerini yineliyordu. Bağımsızlık ve özgürlük ideali her Türk'ün kanında vardır. Bu özelliği yıllar sonra M. Kemal Paşa şöyle vurgulayacaktır: “Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.”

22- Kocatürk, age, s. 147

23- Ş.Süreyya Aydemir, Tek Adam II, İstanbul-1971, s.334-335

24- Türk İstiklâl Harbi(TİH)-VI. s.120

25- İsmet İnönü, Millî Mücadele Hatıraları I, Ankara-1985, s.200

26- Kocatürk, age, s.148

27- Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.III, Ankara-1988, s. 108

28- Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İstanbul-1988, s.662

29-Ergün Aybars, Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları, İstanbul-1988, s.13-14; İnönü, age, s.198

yeniden düzenlenecek bir jandarma örgütünü önerdiğinde, olumsuz bir karşılık almıştır.

Başlangıçta öneriyi sıcak bakan Webb ve Milne; İngiliz ve Fransızların terhisler yüzünden asker sağlayacak durumda olmamaları nedeniyle, Mısır'dan gelecek Osmanlı savaş tutsaklarından yararlanılması savını ortaya atmış, Mısır'daki İngiliz Başkomutanı da, Türk tutsakları arasındaki gönüllülerden 4 jandarma taburu kurulabileceğini bildirince, ordudan umudunu kesmiş bulunan D.Ferit, böyle bir kuvvetin gerektiğinde ulusal hareketin bastırılmasında da yararlı olabileceğini düşünerek sevinmişti. Ama Paris'te Barış görüşmelerini yürüten İngiliz Kurulu, Fransızların Osmanlı Jandarmasındaki tekelci durumları nedeniyle, böyle bir tasarıya kesinlikle karşı çıkacaklarını düşünerek, öneriyi reddetmiştir.³⁰ Yine aynı yılın 13 Eylül'ünde J.de Robeck ile görüşen D. Ferit, M. Kemal'in hem hükümet hem de Uzlaşma Kuvvetlerine karşı olduğunu, padişaha karşı tavırlarının da değişmeye başladığını ileri sürerek, Anadolu'daki hareketi ezmek üzere bir Türk ordusunun gönderilmesini veya kendilerinin önemli stratejik noktaları işgal etmelerini önerince; J.de Robeck birincisinin iç savaşı başlatacağını, ikincisinin de savaştan bıkmış ve kan dökülmesini önlemek için her çözümü deneyen Uzlaşma Devletlerince benimsenmeyeceğini söyleyip, görüşünü Fransız Yüksek Komiserine de aşlamıştır.³¹ D.Ferit'in silahlı güç oluşturma önerilerini sürekli reddeden İngiliz Yüksek Komiserliği, İngiltere'nin yüksek çıkarları için –ancak iş işten geçtikten sonra- girişimi benimsemiştir.

Kurmayların öneriyi benimsemesinin ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün Müslüman ülkeleri kapsayan bir “Halife Devleti” durumuna gelmesini amaç edinen³² ve İngiliz casusluk yuvası konumunda bulunan İngiliz Muhipleri Cemiyeti

hemen etkinliği başlatıp, karşıt ihtilâl hareketlerindeki parasal desteğini,³³ kurulması tasarlanan orduya da vermiştir. Kısa sũrede Hũrriyet ve İtilaf Fırkası, Nigehbancılar, Kızılhançerliler ve bunlardan doğan Ahmediye Cemiyeti ortak çalışmaya katılmışlardır. Kiraz Hamdi Paşa, K. Albay Refik Bey, Topçu Binbaşı(Çopur) İsmail Hakkı, görevden atılma K.Binbaşı Nevres Bey, Em.Tuğgeneral Suphi Paşa gibi Nigehbancılar³⁴ çalışmalara aktif olarak katılan isimlerdir.

30- Sina Akşın: İstanbul Hũkũmetleri ve Millî Mũcadele, İstanbul-1976, s.503-504

31- Akşın: age, s. 578

32- Çetin Ŗzek: Tũrkiye’de Gerici Akımlar, İstanbul-1968, s. 64

33- Bu Destek, Said Molla’nın mektuplarında açık bir şekilde belirtilir. SŖYLEV I,s.212-217

Fethi Tevetoğlu:Millî Mũcadele Yıllarındaki Kuruluşlar, Ankara-1988, s. 82-94

34-Tarık Zafer Tunaya: Tũrkiye’de Siyasal Partiler(TSP), C-II, İstanbul-1986, s. 337-338

II.3- KURULUŞU:

18 Nisan 1920 tarihinde onaylanan, 24 Nisan’da Takvim’i Vekayi’de yayınlanan 18 maddelik bir kararnameyle, Jandarma Kuvvetlerine benzer ve gũnũllũlerden oluşan Kuvayı İnzibatiye’nin kurulması kararlaştırılmıştır. Kuvayı Milliye’yi ortadan kaldırmak amacıyla kurulan Kuvayı İnzibatiye, Harbiye ve Dahiliye Bakanlıklarına bağlı olup; subaylar, gũrevli ve emekli olanlar ile gũnũllũlerden oluşup, katılanlar and içtikten sonra gũreve başlayacaklardır. Bir tũmeni 3 Alay ve 1 Topçu Taburundan oluşan Kuvayı İnzibatiye’nin 1 Alayı-4 Tabur, 1 Taburu-4 Bũlũk, 1 Bũlũđũ subaylarıyla birlikte-250 kişiden oluşacaktır. Gũrev sırasında sakatlanan, şehit dũřenlerin ailelerine rũtbe ve derecelerine gũre zarar Ŗdentisi verilecektir. Alay Komutanlarına 150, Teğmenlere 60, erlere 30 lira aylık bağlanarak, aynı gũn çıkarılan ikinci bir kararname ile Kuvayı İnzibatiye için 1.250.836 lira Ŗdenek ayrılmıştır.³⁵

Ulusal kuvvetlerde gũrevli olan yũzbařıların 40-50 lira aldđđı bir sırada Kuvayı İnzibatiye’ye bu oranda bũyũk Ŗdenek ayrılması, İngilizlerin etkisini gũstermektedir. Yerli ve yabancı kaynakların çoğunda Kuvayı İnzibatiye aylıklarının İngilizler tarafından Ŗdendiđi belirtilmektedir.³⁶ İngilizler, Tũrk’ũ Tũrk’e dũřũrerek çıkacak iç savaştan yararlanmayı tasarlıyorlardı.

Kuvayı İnzibatiye için Enver Paşa tarafından I.Balkan yenilgisinden sorumlu tutularak emekli edilen subaylar seçilmiştir.³⁷ Komutanlığa, Kolordu Komutanı yetkisi ve 500 liralık ek Ŗdenek ile Sũleyman şefik Paşa atanmıştır. ‘‘İzmit ve Havalisi

Fevkalade Kumandanlığı'na atanan Paşanın görev ve yetkileri bir tüzükle belirtilmiştir.³⁸

Kuvayı İnzibatiye'nin Kuruluş çalışmaları yürütüldüğü sırada alınan önlemlerden biri de, "Anadolu Fevkalade Müfettişi Umumiliği"nin kurulmasıdır.³⁹ 28 Nisan'da Mareşal Zeki Paşa'nın getirildiği bu müfettişliğin görevi; güvenliği sağlamak, birliği korumak ve Anadolu'da padişahın otoritesini yeniden egemen kılmaktır.⁴⁰ Görevleri arasında Kuvayı İnzibatiye'nin denetlenmesi⁴¹ de bulunan Zeki Paşa, bir temsilci aracılığıyla M. Kemal Paşa'ya mektuplar göndererek uzlaşma yollarını aramıştır.

35-Takvim-i Vekayi,24.IV.1336,s.3835; Rahmi Apak: Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, İstanbul-1942, s.139

36-Akyüz: age, s. 167; Ertürk:age, s. 412-413; Karabekir: age. s.664

37-İnönü: age,s.200; M.Şükrü Eğilmez: Milli Mücadele'de Bursa,İstanbul-1981, s.55

38- Harb Tarihi Vesikaları Dergisi(HTVD), s.51, belge 11749, Ankara-Mart/1965; Tansel: age. III. s.110

39- Ertürk: age, s. 411; Karabekir: age, s. 680

40- İleri, 9 Mayıs 1336

41- TİH VI. s. 138-139; Karabekir: age, s.709-710

Mektuplarda Anadolu'daki ulusal hareketin Müslümanların birbirini öldürmesine yol açtığını, memleketi kurtarmak isteyen padişah ve hükûmeti güç duruma düşürdüğünü ileri sürüp, BMM tarafından kurulan hükûmetin dağıtılması, ordu ve ulusal güçlerin İstanbul Hükûmetine bağlanması ve anlaşma sağlanana kadar çatışmanın durdurulmasını istemiştir. Ankara Genel kurmayı 30 Mayıs'ta gönderdiği yanıtta, 5 Haziran 1920'de Çekirge'de görüşmelere katılmak üzere gönderilecek kişilerin adları ve yeni bir buyruğa dek Ulusal Kuvvetlerin bölgedeki hareketlerinin durdurulduğunu bildirdi, ama İstanbul Hükûmeti'nin temsilcileri Çekirge'ye gitmediler.⁴² Çünkü Ankara'nın verdiği yanıt eline geçmeden, Suphi Paşa ile yaptığı görüşmede gerçeği kavrayan ve 31 Mayıs'ta barış koşullarının ağırlığına değinen Zeki Paşa, ileriye düşünerek tepeleme işini erteleyip, Kuvayı İnzibatiye Komutanlığını uygulamalarında serbest bırakmıştır.⁴³

II.4- ETKİNLİKLER:

66 subay ve 965 erlik I.Kuvayı İnzibatiye alayı Binbaşı Hasan Tevfik komutasında 29 Nisan'da İzmit'e hareket etti.⁴⁴ Süleyman Şefik Paşa ve kurmayları ise 2 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrıldılar.⁴⁵

İzmit'teki Yavuz zırlısına Karargâh kuran Süleyman Şefik Paşa, çoğunluğu askerlikle ilgisi olmayan kişilerden derlenen⁴⁶ I.Alayı, İzmit'in güney doğusundaki

ordugâh ile Sapanca'ya yerleştirmiştir.⁴⁷ İzmit'te bulunan İngiliz Tugayı ile körfezdeki donanma en büyük dayanaklarıydı.

Bu gelişmeler karşısında, Ali Fuat Paşa komutasındaki ulusal kuvvetler gerekli önlemleri alıp, Geyve Boğazını tahkim ederken;⁴⁸ S.Şefik Paşa'nın bir türlü harekâta geçmemesi üzerine, D.Ferit, Ahmet Anzavur'u Mirimiran/Paşalık ünvanıyla İzmit'e gönderdi.⁴⁹ S.Şefik Paşa'yı paylayan Anzavur, gerekli araç, gereç ve donatımı alarak, 8 Mayıs'ta Sapanca üzerinden Adapazarı'na hareket etmiştir.⁵⁰

42- Tansel: age. III, s.111-113

43- Alemdar-3 Haziran 1336

46- Kenan Esengin: Milli Mücadelede Hıyanet Yarışı, s.108, Ankara-1969; TİH VI. s. 122;

Tunaya: TSP-II, s. 342.

47- TİH VI. s. 121-122

48- Rükü Özkök: MM Başlarken Düzce- Bolu İsyanları, s.258, İstanbul-1971; TİH VI. s. 124-125;

A Fuat Cebesoy: Milli Mücadele Hatıraları, s. 382, İstanbul-1953; İnönü, age, s. 201, Selek: Aİ. S. 355.

49- Ertürk, age, s. 414

50- TİH VI. s. 123, Akyüz,age, s. 166

51- İleri-19 Mayıs 1336; TİH VI. s. 125; Özkök,age, s. 260; Esengin, age, s.110

10 Mayıs'ta Adapazarı, 13 Mayıs'ta Kandıra'yı işgal eden Anzavur, çelikten bir kalkan oluşturan Ali Fuat Paşa ve ulusal kuvvetler karşısında bozguna uğrayarak, geri çekilmiştir.⁵²

Anzavur'un kazandığı ufak çaplı başarıların İstanbul basınında abartılarak yazılması üzerine, D. Ferit 20 Mayıs'ta İzmit'e gitmiştir. Olayların basında yazıldığı gibi gelişmediğini, Anzavur'un ağır bir yenilgiye uğradığını görerek, hayal kırıklığı içinde geri dönmüştür.⁵³ Anzavur'da İstanbul'a dönerken, adamlarına Kuvayı İnzibatiye ulusalcılarla savaştığında arkadan sıkıştırmalarını öğütleyerek vatanseverliğini(!) kanıtlamıştır.⁵⁴ Dağınık olan ulusal kuvvetlerin toplanmasından sonra, 23 Mayıs'ta Sapanca, Adapazarı ve Hendek'e harekât başlatıldı.⁵⁵ Sapanca ve Adapazarı'na giren Çerkez Ethem suçluları hemen yargılayıp cezalandırmıştır.⁵⁶

A.Fuat Paşa Adapazarı'nda harekâtı yönetirken, Çerkez Ethem ayaklanma bölgesinin nirengi noktası olan Düzce üzerine yürüdü. Refet Bey'in de aynı yere doğru yöneldiğini duyan Düzceliler, Ç.Ethem'in yerine Refet Bey gelirse teslim olacaklarını bildirdiler. Ayaklanma liderlerinin İstanbul ve İngilizlerden gelecek yardım için ulusalcıları oyaladıkları anlaşıldığından, Ç.Ethem'in Düzce'ye girmesi kararlaştırılmıştır. Hiç direnme görmeden Düzce'ye giren Ç.Ethem, ayaklanma liderlerini yakalatıp idam ettirmiştir.⁵⁷ Refet Bey kuvvetlerinin Bolu ve Gerede'ye

girmesiyle bölgeyi kasıp kavuran ayaklanma bastırıldı. Bu hareket sırasında Kuvayı İnzibatiye'ye bağlı 3 subay 40 er tutsak alınarak, birçok silah ele geçirildi, ama bunlar güvenliği sağlamak amacıyla Sapanca ve yöresine yerleştirilmiş kuvvetler olup, asıl Kuvayı İnzibatiye birlikleri yerinde duruyordu.⁵⁸

D. Ferit bir türlü harekete geçmeyen S.Şefik Paşa'yı –İngilizlerin baskısıyla- İstanbul'a çağırıp, yerine Tuğgeneral Suphi Paşa'yı atadı.⁵⁹ 24 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılan Suphi Paşa, kolorduyu denetledikten sonra, İstanbul'a moral bozucu raporlar göndererek, el altından yakın arkadaşı A.Fuat Paşa'ya aracılı göndererek onunla anlaşma yolunu seçmiştir.⁶⁰

52- Cebesoy: age, s.383-385; Yunus Nadi: I.BMM'nin Açılışı ve İsyandar, İstanbul-1955, s.72;

İlhan Selçuk: Yzb. Selâhattin'in Romanı, İstanbul-1981, s.214

53- İleri-9, 21 Mayıs 1336; Ertürk, age, s. 413; Cebesoy, age, s.385-389

54- TİH VI. s.128; Esengin, age, s.115-116.

55- Cebesoy, age, s. 394-395

56- Ergun Aybars: İstiklal Mahkemeleri I-II, İzmir- 1988, s. 31;

Çerkez Ethem'in Hatıraları, Dünya Yayınları, İstanbul-1962, s.41-42,

57- TİH VI. s. 111; Özkök,age s. 261-262; Ethem, age, s. 43-44; Nadi, age, s. 69

58- Özkök,age, s. 295-296

59- Sarıhan,age; s. 54; Ertürk, age s. 414-415

60- TİH VI. s. 129-130; Esengin, age, s. 118-119; Cebesoy,age, s. 409

Tümenin başına ise Yarbay Senai gönderildi.⁶¹ Yeni komutanlar da işi ağırdan alınca, D. Ferit onları sıkıştırmaya başladı. 14 Haziran 1920'de büyük saldırıyı başlatan Kuvayı İnzibatiye birliklerinin çoğu –özellikle piyadeler- direnme göstermeden ulusal kuvvetlere katılmışlardır. Direnen topçuları ise ulusal kuvvetlerin şiddetli saldırısı karşısında, onlara yardım eden İngilizlerle İzmit'e çekildiler.

Bu yenilgi karşısında İstanbul'daki işbirlikçiler paniğe kapılarak, İngilizler aracılığıyla ulusalcılarla anlaşmaya çalışmışlardır. A.Fuat Paşa ile görüşen İngiliz temsilcisi; Türkiye'nin içişlerine karışmayacaklarını ve Kuvayı İnzibatiye'nin diğer birliklerinin İstanbul'a gönderilmek üzere vapurlara bindirildiğini bildirdi. A.Fuat Paşa İzmit'in boşaltılmasını isteyince anlaşmaya varılamadı. 14/15 Haziran akşamı İngiliz uçakları ulusal kuvvetlere ateş açınca, gece yarısı İzmit'e saldırıldı. Ermeni çetelerinin şiddetli savunması ile İngilizlerin kara ve deniz kuvvetlerinin ateşi karşısında, ulusal kuvvetler geri çekilmiştir. A.Fuat Paşa kuvvetlerini yıpratmamak için 17 Haziran'da Sapanca'ya, ertesi gün de Geyve'ye geri dönmüştür.⁶²

25 Haziran'da Harbiye Bakanlığınca verilen buyrukla, Kuvayı İnzibatiyeye adı altında oluşturulan tüm birliklerin kuruluştan kaldırıldıkları, yalnız merkez depo taburu

ile Üsküdar'da yeni kurulan taburun Hırka-i Şerif'teki dağ takımının bırakıldığı; kaldırılan birliklerdeki gönüllü subaylarla, emekli subay ve erlerin terhis edilmeleri bildirildi. Özel Karargâh Kurmay Başkanı K.Albay A.Refik'in de görevi sona ermiştir.⁶³

Gerek ulusal kuvvetler önünden kaçarak İngilizlere sığınan Kuvayı İnzibatiye birliklerinin tel örgülerin gerisine alınmadan, hemen körfezdeki vapurlara horlanarak aktarılmaları;⁶⁴ gerekse barış anlaşması konusunda İngilizlerin takındıkları katı tutum,⁶⁵ işbirlikçiler açısından ibret vericidir. Oysa yardımı saldırgandan ya da işgalciden beklemek tarihsel bir çelişkiydi, tarihin akışına tersti, bunu anlamayan işbirlikçiler ödülleri Sevr'de aldılar.⁶⁶

61- İleri-23 Mayıs 1336; Takvimi Vekayi- 23 V 1336, N:3861

62- Cebesoy: s. 410-412; TİH VI. s. 133; Tansel, age, s. 124-125

63- Kocatürk, age, s. 176-177; TİH VI. s. 137; Sarıhan: s. 101-107

64- Doğu Ergil: Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi, Ankara-1981, s. 257; Belen, age, s. 204

65- Jaeschke, age, s. 155

66- Tunaya, age. s. 29

III- SONUÇ

Başlangıçta emperyalist işgallere karşı başlayan Anadolu İhtilâli, kısa bir süre sonra emperyalizmin desteğindeki “Karşı İhtilâl” hareketiyle de karşılaşmıştır. İç İsyanların yanı sıra, İngilizlerin telkiniyle, Anadolu'daki Kuvayı Milliye hareketini bastırmak için Kuvayı İnzibatiye/Hilâfet Ordusu kurulmuştur. IV.Damat Ferit hükûmeti tarafından 18 Nisan 1920 tarihinde kurulan bu ordu, üç piyade alayı ve bir topçu taburundan oluşmaktadır. Nıgehbanlılar-Kızılhançerlilerin katıldığı, 4.000 kişilik tümenin komutanlığına Süleyman Şefik Paşa atanmıştır. İngilizlerin silah-mühimmat vereceği Ordunun Alay Komutanlarına 150, Teğmenlere 60, erlere 30 lira maaş bağlanmıştır.

Birlikler, Nisan-Mayıs başlarında İzmit bölgesine konuşlanmıştır. Süleyman Şefik Paşa isyancılara komuta eden Ahmet Anzavur ile anlaşamayınca, harekete geçmedi. İngilizler görevden aldırıp, yerine Tuğgeneral Suphi Paşa atanmıştır. Anzavur, 10 Mayıs'ta Adapazarı, ardından Kandıra'ya girdi. 15-17 Mayıs'ta, Eskişehir yolunu açmak için Geyve Boğazı'na yaptığı saldırılar; bölgedeki Kuvayı Milliye Komutanı Ali

Fuat Paşa'nın, Çerkez Ethem'in Kuvayı Seyyare kuvvetleri ile gönderdiği 20.Kolordu karşısında yenilgiye uğrayarak, Adapazarı ve Sapanca'yı kaybetmiştir. Suphi Paşa, Ali Fuat Paşa ile anlaşmış, M.Kemal Paşa ile yazışmıştır. Yarbay Senai komutasında, 14 Haziran'da saldırıya geçen Kuvayı İnzibatiye yenilgiye uğrayınca, piyadeler Millî Kuvvetlere katılmışlardır. Millî Kuvvetlerin İzmit'e saldırısını Ermeniler-İngilizler püskürtse de; 25.VI.1920'de dağılan Kuvayı İnzibatiye'deki birliklerin kuruluştan kaldırıldıkları, subay-erlerin terhis edilmeleri bildirildi. Özel Karargâh'taki K.Albay A.Refik'in görevi sona erince, İngilizlerin oyunu da tur.

İç cephe çökertilmedikçe dış cepheye yönelemeyeceğini anlayan M. Kemal Paşa⁶⁷ aldığı savunma, yönetsel, dinsel ve yargısal –özellikle İstiklal Mahkemeleri-önlemlerle⁶⁸ karşıt ihtilâl hareketlerini bastırıp –Anadolu soylar mozağini bağımsızlık ve ulusal birlik çerçevesinde kenetlendikten sonra-⁶⁹ dış düşmana yönelmiştir. Oysa karşıt ihtilâlcilerle aylarca süren savaş çok şeye mal olmuş ve etkili bir savunmanın düzenlenmesi için gerekli olan gücü alıp götürmüştür.

67- SÖYLEV II. s. 468

68- Kocatürk, age, s. 149; 165-166; Sarıhan, s. 14, 44, 51, 58, 178; Tansel,age, s. 90-96;

Seçuk, age, s. 200-202, Ergil, age, 207-215; Aybars: İstiklâl Mahkemeleri I. s.25-42,143-164

69- Ergil, age, s.248-249

Bundan yararlanıp, Anadolu'nun bağına dek ilerleyen düşmana karşı verilen uzun destansı savaşlarla, kutsal vatan temizlendikten sonra, işbirlikçileri unutmayan ulusalcılar; onları 150'likler denilen kara liste ile ödüllendirip, 1924'te yurt dışına sürdüler.⁷⁰ Yeni rejimin yerleşmesinden sonra, 1938'de Atatürk'ün girişimiyle bağışlanarak vatana döndüler, ama emperyalistlerin maşası olabilecek kişiler eksilmediler. Cumhuriyet Döneminde de fırsat buldukça kötülüklerini sergileyen bu kişiler, Türk Ordusunun demir yumruğu altında ezilmişlerdir.

XXI. yüzyılın başlarında dünyamız çok hızlı değişimler geçirirken, Atatürk Türkiye'sinin çevresini ateşten bir çember sarmış bulunuyor. Komşularımızdan hiçbiri için gerçek dost diyemezken, dost bildiğimiz müttefiklerin de körükledikleri ırkçı-ayrılıkçı etkinlikler, rejime ve ülkenin bütünlüğüne yönelik iç ve dış tehditler tüm canlılığıyla sürüyor. Yakın ve uzak çevremizin en kararlı ve gönençli ülkesi, Türkiye'mizin varlığına yönelik iç ve dış tehditler ile işbirlikçilerine karşı uyanık olmak hepimizin en kutsal görevidir.

70- İlhami Soysal: 150'likler, 3. baskı, İstanbul-1988, s. 25-32, 93-100; Tevetoğlu, age, s.132-137;
Refik Halid Karay: Minelbab İlelmihrab, İstanbul-1964, s. 230

KAYNAKÇA

I-Gazeteler

Alemdar: 3 Haziran 1336.

İleri: 9, 21 Mayıs 1336

Takvim-i Vekayi:

11 Nisan 1920, s. 3824

24 Mayıs 1336, s.3864

24. IV. 1336, s. 3835

II-Kitaplar

AKŞİN, Sina: İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, İstanbul-1976

AKYÜZ, Yahya: Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 2.baskı, İstanbul-1964

ARİF, Mehmet: Anadolu İnkılâbı, İstanbul-1969

- APAK**, Rahmi: Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, İstanbul-1942
- ATATÜRK**, Mustafa Kemal: NUTUK-III. İstanbul-1967, SÖYLEV-I, Ankara-1978
- AYBARS**, Ergün: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, İzmir-1984
- AYBARS**, Ergün: İstiklâl Mahkemeleri I-II, İzmir- 1988
- AYBARS**, Ergün: Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları, İstanbul-1988
- AYDEMİR**, Ş.Süreyya: Tek Adam II, İstanbul-1971
- BIYIKLIOĞLU**, Tevfik: Trakya’da Millî Mücadele II, 2. Baskı, Ankara-1987
- CEBESOY**, A Fuat: Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul-1953
- ÇERKEZ ETHEM’İN** Hatırâları, Dünya yay. İstanbul-1962
- EĞİLMEZ**, M.Şükrü: Millî Mücadele’de Bursa, İstanbul-1981,
- ERGİL**, Doğu: Millî Mücadele’nin Sosyal Tarihi, Ankara-1981
- ERTÜRK**, Hüsamettin: İki Devrin Perde Arkası, İstanbul-1964
- ESENGİN**, Kenan: Milli Mücadelede Hıyanet Yarışı, Ankara-1969
- JAESCHKE**, Gotthard E: Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Ankara-1991
- İNÖNÜ**, İsmet: Millî Mücadele Hatırâları I, Ankara-1985
- KARABEKİR**, Kâzım: İstiklal Harbimiz, İstanbul-1988
- KARAY**, R. Halid: Minelbab İlelmihrab, İstanbul-1964
- KOCATÜRK**, Utkan: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti T.Kronolojisi, Ankara-1988
- NADİ**, Yunus: I, Büyük Millet Meclisi’nin Açılışı ve İsyânlar, İst. 1955
- ÖZEK**, Çetin: Türkiye’de Gerici Akımlar, İstanbul-1968
- ÖZKÖK**, Rüknu: Millî Mücadele Başlarken Düzce- Bolu İsyânları, İstanbul-1971
- SELEK**, Sabahattin: Anadolu İhtilâli-I, 5. baskı. İstanbul-1981

SELÇUK, İlhan: Yzb. Selâhaddin'in Romanı, İstanbul-1981,

SOYSAL, İlhami: 150'likler, 3. baskı İstanbul-1988

TANSEL, Selahattin: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.III, Ankara-1988

TEVETOĞLU, Fethi: Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, Ankara-1988

TUNAYA, Tarık Zafer: Türkiye'de Siyasal Partiler II, İstanbul-1986

Türk İstiklal Harbi- VI, Ayaklanmalar, Genelkurmay H.T.B.Ankara-1974

TÜRKGELDİ A. Fuat: Görüp işittiklerim, 4. Baskı, Ankara-1987

III-Dergiler

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S: I, Belge 6, Menteş Matbaası, İstanbul-Ekim/1967

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.51, Belge 11749, Ankara-Mart/1965